

Hvorfor 1940ernes og 1950ernes boligbebyggelseslandskaber?

Braae, Ellen Marie

Published in:
Landskab

Publication date:
2016

Document version
Andet version

Citation for published version (APA):

Braae, E. M. (2016). Hvorfor 1940ernes og 1950ernes boligbebyggelseslandskaber? *Landskab*, 97. årgang, 154-159.

LANDSKAB

NR 6 2016 97. ÅRGANG S. 139-18

Landskaber omkring boligbebyggelse

Hvorfor 1940'ernes og 1950'ernes bolig

bebyggelseslandskaber? • Kongshvilepa

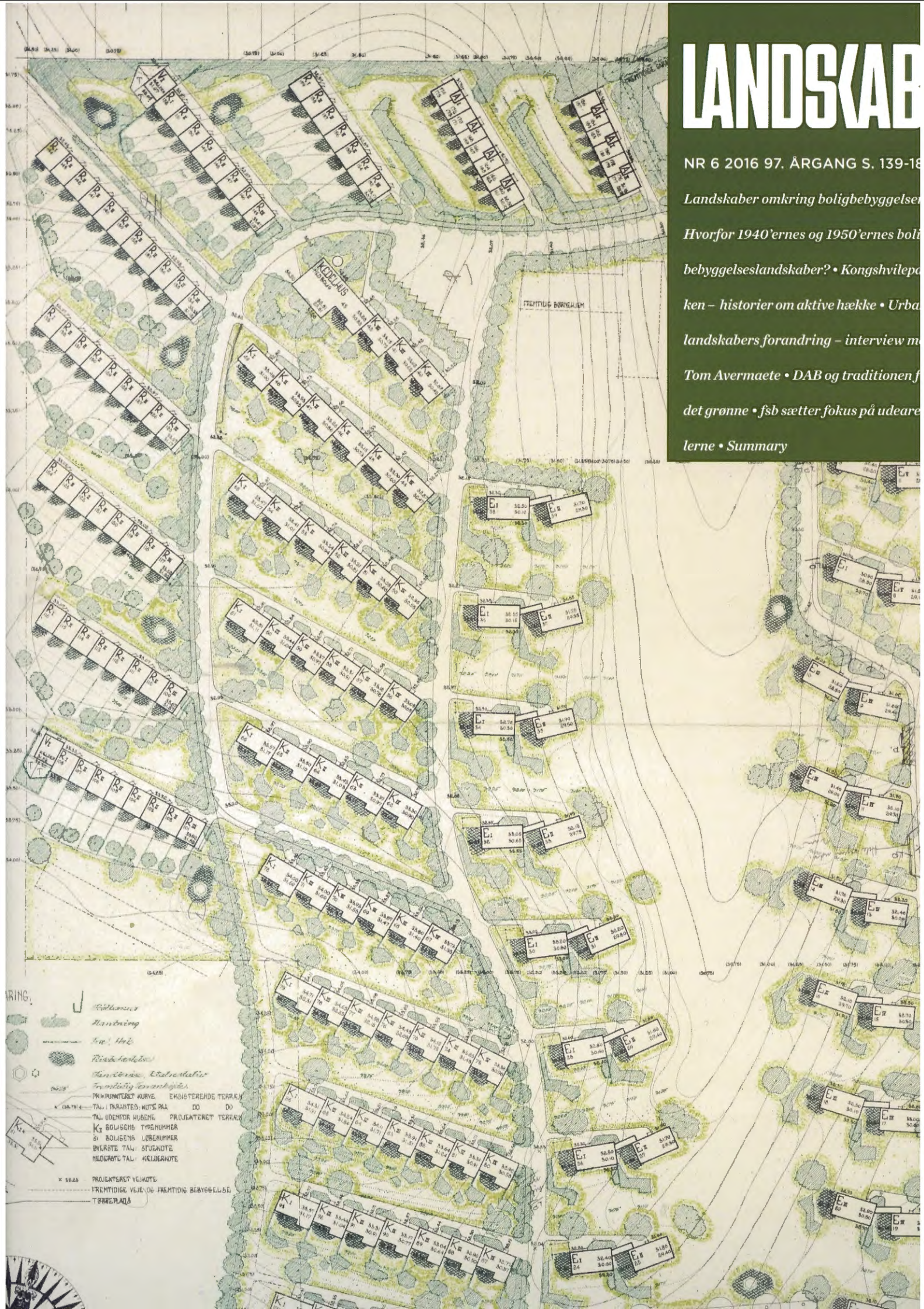
ken – historier om aktive hække • Urba

landskabers forandring – interview m

Tom Avermaete • DAB og traditionen f

det grønne • fsb sætter fokus på udeare

lerne • Summary

HVORFOR 1940'ERNES OG 1950'ERNES BOLIGBEBYGGELSESLANDSKABER?

Ellen Braae

Forsiden på C.Th. Sørensens indflydelsesrige udgivelse Parkpolitik i Sogn og Købstad (1931) viser en mangfoldig og aktiv anvendelse af byens grønne rum
The cover of C.Th. Sørensen's influential publication Parkpolitik i Sogn og Købstad (1931) reveals a great and active use of the city's green spaces

Efter Anden Verdenskrig tiltrækker Danmark sig sammen med Sverige international opmærksomhed for sin arkitektur, planlægning og landskabsarkitektur. Og ikke mindst for disse fagområders indbyrdes symbiose, sådan som det blandt andet kommer til udtryk i periodens mange boligbebyggelser. Allerede i 1948 vises i London udstillingen *The International Exhibition of Landscape Architecture* og i 1950 *Danish Architecture Today*. Og i årtier herefter valfarter hollændere, englændere, tyskere til Norden for at se visionerne for et nyt velfærdssamfund materialisere sig i bygninger og landskab.

Netop landskab spiller en central rolle som den fælles grund, hvorpå velfærdsstaten udfolder sig. Ikke kun bygges der mange nye kvadratmetre, og der anvendes forholdsvis langt mere areal til den nye by end til den gamle. Men det fælles landskab bliver i sig selv symbolet for den nye velstand, det gode liv og på den sociale vision, som vokser ud af det 20. århundredes første halvdel med to verdenskrige, holigmangel og en ny interna-

tional dagsorden med storproduktion og konsum. Tankegodset bag disse boligbebyggelser og de forudsætninger, som de hviler på, er længe forberedt. Men 1940'erne og 1950'erne er en overgangsperiode. Det er her, at de europæiske ideer om vitalitet, krop, luft, sundhed og natur, men også om fællesskaber, *greens*, *commons*, parker osv., som udfolder sig med den store byudvikling overalt i Europa i perioden fra slutningen af 1800-tallet og langt op i 1930'erne, begynder at blande sig med amerikanske idealer om demokrati og ikke mindst social og dermed økonomisk stabilitet. Da montagecirkulæret indføres i Danmark i 1960, åbnes der for alvor for det industrialiserede byggeri og med det for kranspor, en ny og større skala osv., der alt sammen sætter nye dagsordener for boligbyggeriet og dets udformning.

Som nævnt er samspillet mellem professioner unikt, og det leder til den ganske særlige ubrudte kæde af overgange, som karakteriserer mange danske boligbebyggelser. Formidlede overgange mellem karnap og altan, mellem

altan og bygningens grønne forareal, mellem forarealet og bebyggelsens grønne fælled og mellem den grønne fælled og sportsarealerne og videre ud til de store, grønne træer. Fra lænestol til Fingerplan! Det er enestående og langt fra nogen tilfældighed. Og her blev indstiftet værdier, som fortsat er kendetegnende for dansk arkitektur, når den er bedst: værdsættelse af naturen, der spiller en stor rolle for hele iscenesættelsen af det gode liv; socialt engagement, hvor de bedste arkitekter tegner for menigmand, der skal have adgang til fælles goder; førnævnte sammenhæng på tværs af skala og profession; enkle, gedigne løsninger med omhu for detaljen, der afspejler en vilje til at bære visionen ud i livet. Denne designfaglige del skal derudover ses i samspil med dels en politisk vision og vilje til at forme et nyt samfund, hvor staten medierer markedskræfterne og tilbyder de helt afgørende favorable byggelån, dels stærke boligforeninger, der bygger oven på en dansk fælles erfaring med, at sammen er vi som småkårsfolk stærke.

Aarhus Universitetspark er måske det mest illustrative eksempel på den landskabsbehandling, som C.Th. Sørensen fandt mest velegnet for udformningen af boligbebyggelseslandskaber. Foto Ellen Braae

Aarhus Universitetspark is perhaps the most illustrative example of the landscape treatment that C.Th. Sørensen found most suitable for the design of housing scheme landscapes. Photo Ellen Braae

I 1940'ernes og 1950'ernes boligbebyggelser er landskabsarkitekturen dét kit, der får det hele til at hænge sammen og løfte sig op over mange af de tusindevis af andre boligbebyggelser, som ser dagens lys i Europa. Det skyldes et kompleks af samspillende elementer og tilgange:

Generelt prioriteres adgang til bolignære grønne områder tidligt i Danmark. Det formuleres af C.Th. Sørensen (1893-1979) i *Parkpolitik i Sogn og Købstad*, der udkommer allerede i 1931 og får stor betydning i hele Nordeuropa. Som det står på forsiden af bogen, er en park til at røre sig i, og illustrationerne viser både småbørnslegeplads, sports- og dyrkningsarealer og inkluderer således alle aldre fra småbørn til ældre. Man kan altid filosofere over, hvilken rolle den danske tradition for græsningsfælleder har for vores opfattelse af landskabet som fælles grund, mens det i Sverige er mere håndfast med allemandsretten og den fraværende markering af grundgrænser. Naturfredning spiller en stor rolle i Danmark og bliver i 1930'erne og flere tiår frem på den

ene side en vigtig byreguleringsfaktor og på den anden side den 'infrastruktur', der giver menigmand adgang til store, sammenhængende grønne områder.

Udformningen af selve bebyggelsen bliver endvidere et landskabsarkitektonisk anliggende. Her bidrager C.Th. Sørensen til udviklingen af den såkaldte storkarré, der med udgangspunkt i den dominerende stokbebyggelsesform fortsat tilgodeser optimalt solindfald i den enkelte lejlighed ved at orientere opholdsrummene mod den sydvestvendte facade, men samtidig skubber bygningskroppene fra hinanden, så der derved skabes en stor, central grønning. En fælled, som signalerer fællesskab og bidrager til en rumlig differentiering og i praksis mangfoldiggør såvel anvendelsesmuligheder som etablering af et karakterfuldt landskab.

Et andet kendetegn ved periodens boligbebyggelser er samspillet mellem bygning og terræn, mellem de skarptskårne teglmonolitter og den plastiske moræneler, hvor alt er 'hjemmehørende' variationer over ler. Og videre i

beplantningerne, der også domineres af hjemmehørende planter. På samme måde som ved den sublimerende terrænbehandling er også plantesammensætningerne ekstrakter, fortolkninger og kunstnerisk fortættede udsagn, stiliseringer af kulturlandskabselementer.

Perioden er nok præget af materialeknaphed, men også af en søgen efter det æstetisk enkle og prunkløse. Og for landskabsarkitekturen en søgen efter en måde at forenkle naturens eget udtryk i en kontrolleret form. For C.Th. Sørensen var den engelske landskabs have den ideelle stil med sine sammenhængende græsflader, hvorpå *dot*, *clumps* and *belts* kunne indpasses. Denne forkærlighed kommer stærkest til udtryk i Sørensens Aarhus Universitetspark, der er et Elysium, som også mange af boligbebyggelserne var tænkt. Bebyggelser som Søndergaardsparken, 1946 med Aksel Andersen (1903-52) som landskabsarkitekt og Bredalsparken, 1949-55 med Aksel Andersen, Ingwer Ingwersen (1911-69) og J. Palle Schmidt (1923-2010) som landskabsarkitekter er gode eksempler på en indfølt terræn-

Højstrupparkens (1948-52) store centralrum er med Steen Eiler Rasmussens ord 'et langsomt skuespil'. De stramt anlagte cirkelformede bede med mange små egetræer har med tiden udviklet sig til en stor egelund af karakterfulde træer, der ikke længere forholder sig til det oprindelige gridudlæg. Foto Dansk Bygningsarv
Højstrupparkens (1948-52) large central space is in Steen Eiler Rasmussen's words 'a slow drama'. The formally laid-out circular beds with many, small oak trees have with time developed into a large oak grove of characterful trees, which no longer relate to the original grid layout. Photo Dansk Bygningsarv

Højstrupparken.
Storkarréens karakterfulde centrale landskabsrum
Højstrupparken.
The large apartment block's distinctive central
landscape space

Teglbyrget - Bispebjerg - med den store Grundtvigs Kirke rummer flere skatte, bl.a. boligbebyggelsen Bispeparken. Bygningskroppene, der vokser op ad morænejorden, viger tilbage for det centrale parkrum, hvis point de vue findes uden for bebyggelsen selv, nemlig i kirken spir. Foto Dansk Bygningsarv
Teglbyrget - Bispebjerg - with the grand Grundtvig's Church includes many treasures, including the Bispepark housing scheme. The building masses, which grow out of the moraine ground, give way for the central park space, whose point de vue is found outside the building scheme, in the church steeple. Photo Dansk Bygningsarv

modulering og en nuanceret brug af beplantning, der i højere grad betoner en kropnær og forfinet æstetik end Sørensens.

I dag står 1940'ernes og 1950'ernes boligbebyggelseslandskaber over for en række udfordringer. Forestillingerne om det gode liv i dag er ikke identiske med dem, der i sin tid blev lagt til grund. Beboersammensætningen ser også anderledes ud, og der er behov for at undersøge, hvordan nye anvendelser kan indpasses og understøttes. I Bredalsparken har man etableret områder til fælles dyrkningshaver, mens det andre steder er så som så med fællesskabsfølelsen for bebyggelsen. Vi ser også boligbebyggelser, der får et 'ghetto'-prædikat, hvilket udløser strategier for, hvorledes området kan åbne sig mod omverdenen med eksempelvis sportsanlæg i over-

gangs zoner. Behandlingen af senere perioders ghettobebyggelser står ikke til kommentering i denne sammenhæng.

Strategier for ændring af et boligområdes sociale profil kan omfatte indpasning af nye boliger i form af nye bygninger, lejligheder eller rækkehuse, på terræn eller oven på de eksisterende bygninger. Og selv om argumenterne for fortætning kan synes rimelige, ændrer det ikke ved, at det griber ind i en bebyggelsesplan, hvor orkestreringen af åbne rum er det centrale. Dét, der ved første øjekast kan ligne en tom byggegrund, er måske et vitalt element i en større sammenhæng.

Klimatilpasninger i form af tilbageholdelse af regnvand og øget biodiversitet stiller 1940'ernes og 1950'ernes boligbebyggelseslandskaber i en særlig sårbar situation.

Voldparkens karakteristiske lærketræsplantning, hvis stamme- og grenstruktur på en gang mimer og parafraserer bygningernes farvespil og horisontale-vertikale bygningsstruktur, er et eksempel på en særlig stemningsskabende dialog mellem bygninger og landskab. Foto Dansk Bygningsarv

Voldparken's characteristic larch trees, whose trunks and branch structure both mime and paraphrase the buildings' play of color and horizontal-vertical structure, are an example of a special evocative dialogue between the buildings and the landscape. Photo Dansk Bygningsarv

Bredalsparken. Beplantningsmæssig rigdom. Foto Agnete Muusfeldt 1977

Bredalsparken. A landscaping exuberance. Photo Agnete Muusfeldt 1977n

De store grønne flader kan synes oplagte at omdanne til regnvandsbassiner med tilhørende biotoper og indplantning af nye beplantningsgrupper, og mindsket vedligeholdelsesniveau vil styrke biodiversiteten. Man skal blot gøre sig klart, at vi her har at gøre med to værdisæt fra to forskellige tider. Dermed ikke være sagt, at de ikke kan bøjes mod hinanden på en æstetisk og biologisk tilfredsstillende måde, men den øvelse har vi endnu ikke gjort, og i udgangspunktet er de to værdisystemer 'inkompatible'.

Og endelig udfordres 1940'ernes og 1950'ernes boligbebyggelseslandskaber af sig selv,

så at sige. Med tiden har beplantningen nået en anseelig alder, og er de ikke løbende blevet passet og fornyet, vil radikale genplantninger selvfølgelig have stor indvirkning.

Det seneste årtis øgede opmærksomhed på efterkrigstidsarkitektur – ofte benævnt velfærdsarkitektur – kommer selvsagt 1940'ernes og 1950'ernes boligbebyggelseslandskaber til gode, selv om de ligger lidt i en overgangsfase. De bedste af disse anlæg bør fredes, hvilket 2012-loven om fredning af selvstændige landskabsarkitektoniske værker åbner for. Her behøver vi ikke vente på, at arkitekterne ønsker denne eller hin bebyggelse fre-

det. Det er afgørende, at vi udvikler en bredt forankret forståelse for de kvaliteter, som disse velfærdslandskaber rummer og herigennem understøtter deres opretholdelse og udvikling.

Dette uanset at disse boligbebyggelser i øjeblikket ikke rangerer så højt. Men de bliver måske i fremtiden igen en foretrukket boligform. Grøn, by- og landskabsnær med rig mulighed for fællesskabsdannelser.

Ellen Braae, landskabsarkitekt MAA, MDL, ph.d., professor ved Sektion for Landskabsarkitektur og Planlægning, KU

Kanten af Bredalsparkens vestlige fælled er rumligt underdelt af slyngede buskplantninger, der bidrager til rummets kompleksitet og skaber gode opholdssteder.

Foto Ellen Braae

The edge of Bredalspark's western common is spatially subdivided by winding bushes that contribute to the complexity of the space and provide good leisure areas.

Photo Ellen Braae

